

Colofon

Dit is een uitgave van het Holland Festival.
Kleine-Gartmanplantsoen 21
1017 RP Amsterdam
telefoon 020.627 65 66
telefax 020.620 34 59

de Volkskrant

Dommelsch Bier

holland festival

Deutsches Theater Berlin

Der zerbrochne Krug

Lustspiel in einem Akt
Heinrich von Kleist (1777-1811)

Inleiding 2
Scènebeschrijving 4
Biografieën 6

16, 17 juni 1993, 20.15 uur
Stadsschouwburg, Amsterdam

Voorstelling in de Duitse taal
De voorstelling is om ca. 22.45 uur afgelopen.

Deze produktie wordt mede mogelijk gemaakt door steun van het Goethe-Institut. De voorstelling op 17 juni is een coproductie van Holland Festival en Stadsschouwburg Amsterdam.

Walter, raadsheer
Klaus Piontek

Adam, dorpsrechter
Jörg Gudzuhn

Licht, griffier
Thomas Neumann

Mevrouw Marthe Rull
Gudrun Ritter

Eve, haar dochter
Ulrike Krumbiegel

Veit Tümpel, een boer
Horst Weinheimer

Ruprecht, zijn zoon
Bernd Stempel

Brigitte
Käthe Reichel

Een bediende
Wolf-Dietrich Köllner

Een gerechtsdienaar
Walter Lendrich

1ste Maagd
Heidrun Perdelwitz

2de Maagd
Annelene Hischer

regie: Thomas Langhoff
decor: Pieter Hein
kostuums: Christine Stromberg
dramaturgie: Eva Walch
grime: Wolfgang Utzt

Der zerbrochne Krug

Heinrich von Kleist (1777-1811) voltooide zijn blijspel *Der zerbrochne Krug* in de jaren 1804-'05 in Königsberg. Het werd in 1808 voor het eerst opgevoerd door Goethe in Weimar; Kleist zelf was daarbij niet aanwezig, evenmin als bij de schaarse overige gelegenheden waarbij werk van hem gespeeld werd. Goethes inscenering was een eclatante mislukking, waarover de literatuurhistoricus Hans Mayer heeft geschreven: 'Het was zeker niet zo, zoals de legende wil, dat de theaterdirecteur Goethe willens en wetens het blijspel van zijn literaire rivaal gesaboteerd heeft. Met een publiek dat in de klassieke traditie was opgevoed en een ensemble dat Goethes regels voor het acteren in acht nam, kòn *Der zerbrochne Krug* in Weimar geen succes worden. Hier was de analytische techniek van Sophocles' Oedipus toegepast op een blijspelgegeven, maar tegelijk was er nog zoveel bewaard van het antieke drama, dat door alle vrolijkheid heen telkens weer de huiver over de vervreemding tussen de mensen onderling, zelfs tussen de gelieven Eve en Ruprecht, aan de oppervlakte kwam. Dat was ongehoord voor dit genre, en dat beantwoordde aan geen enkel criterium voor "sentimentele literatuur", zoals Schiller die omschreven had. Wat het allereerst leek te moeten zijn, was het pas in de laatste plaats: een idylle. Men stelde zich voor: een echt dorp als plaats van handeling, en niet als louter decor voor een pastorale à la Rousseau. Mensen van het land, niet meer bezien met de spottende distantie van de stedeling, en al helemaal niet vanuit het arrogante Junkerperspectief, maar als individuen, in staat tot de heftigste gevoelens van haat en liefde. Het boerenmeisje Eve als gelijke van de Thebaanse vorstin Alkmene: de confrontatie tussen Kleist en Weimar kon niet anders dan eindigen – althans op het toneel – in een catastrofe.'

Kleists Holland aan het einde van de zeventiende eeuw is het model van een moderne staat: centralistisch, bureaucratisch, expansionistisch in het belang van de bourgeoisie. Huisum, het kleine plaatsje ver van de toonaangevende steden Utrecht en Den Haag, is een relict uit het verleden dat zo snel mogelijk gemoderniseerd moet worden. De overheid stuurt een vertegenwoordiger die de rechtspleging op het achtergebleven platteland moet verbeteren. Echter, in plaats van recht en gerechtigheid te brengen, blijkt deze in de praktijk slechts de autoriteit van de staat te verdedigen en op te leggen. De ene onbevredigende toestand wordt vervangen door de andere.

Adam en Eve, die te zamen en zelfbewust, tegen de wetten van de samenleving in, een particulier geluk tot stand wilden brengen, zij het met uiteenlopende en onzuivere middelen, geven het op. Vrouw Marthe en de jongeman Ruprecht, aan wie beiden onrecht is gedaan, worden naar andere instanties doorverwezen. Rechter Adam, die onrecht begaan heeft, wordt op 'een of andere post'

gehandhaafd, hoewel hij met zijn vlucht zelf al het vonnis heeft gevelde en van zijn ambt vervallen is: de nieuwe staat incorporeert moeiteloos de corruptie van de oude. En het jonge meisje Eve, dat aan het slot moedig de overheid beticht van leugen en bedrog, wordt door de vertegenwoordiger van die overheid tot inkeer gebracht, niet door de waarheid van zijn woorden, maar door de vaardigheid waarmee hij die hanteert, niet krachtens zijn persoonlijkheid, maar door de symbolische macht van het geld.

Desondanks doet Eve helemaal aan het eind de niet meer rationele stap naar een hogere vrijheid: ze schenkt raadsheer Walter het onvoorwaardelijke vertrouwen dat zijzelf van haar verloofde eiste. Ze brengt bij deze Walter een besef teweeg dat hem verwant maakt aan de overige personages, die alle met 'gespleten hart' samenleven binnen de 'gebrekkige inrichting van de wereld' (Kleist).

Eva Walch

Vertaling: Hans W. Bakx

'Alles in het leven is komiek, ook het in- en intreurige.'

Thomas Langhoff

'Ik zeg altijd dat de acteur kan doen wat hij wil, zolang hij maar wil wat ik wil.'

Thomas Langhoff 3

In de Holland Festival Almanak vindt u een uitgebreid portret van regisseur Thomas Langhoff.

Scènebeschrijving

Het stuk speelt in een rechtszaal in het dorpje Huisum nabij Utrecht.

De dorpsrechter Adam die er nogal toegetakeld uitziet en aan been en hoofd gewond is, vertelt zijn griffier Licht dat hij deze kwetsuren in de vroege ochtend bij het opstaan heeft opgelopen. Licht kondigt de komst van raadsheer Walter uit Utrecht aan die een inspectietocht houdt langs de dorpen. Rechter Adam heeft moeite om dit nieuws te geloven, maar Licht verhaalt hem over de gestrengheid waarmee deze revisor zijn controles in naburige dorpen uitvoert. Een bediende kondigt de komst van raadsheer Walter aan en Adam probeert in grote verwarring zich aan te kleden en orde op zaken te stellen. Alleen zijn pruik kan hij nergens vinden. Hij zegt geen idee te hebben waar hij die gelaten heeft, maar herinnert zich dan ineens dat de kat er die nacht in heeft gejongd.

Raadsheer Walter treedt binnen en verklaart dat het gerechtshof in Utrecht de rechtspraak op het platteland wil verbeteren en corruptie bestrijden. Hij komt nu als waarnemer en niet om te straffen. Als hij hoort dat er net die dag recht zal worden gesproken, gelast hij Adam direct te beginnen. Deze heeft nog steeds geen pruik en de pruik die hij wilde lenen, is niet beschikbaar. Raadsheer Walter heeft echter haast en geeft hem toestemming zonder pruik recht te spreken. Adams verwondingen vallen hem op en hij informeert naar de oorzaak daarvan. Adam trekt zich dan terug om zijn ambtsgewaad aan te trekken en de klagers komen de zaal binnen. Dat zijn vrouw Marthe Rull met een gebroken kruik, haar dochter Eve, de boer Veit en zijn zoon Ruprecht, die verloofd is met Eve. Ze zijn in een heftig twistge-

sprek over de kapotte kruik die door Ruprecht zou zijn gebroken. Deze wil op zijn beurt niets meer met zijn verloofde te maken hebben, die haar moeder smeekt de rechter niet lastig te vallen met een kapotte kruik.

Adam keert in vol ornaat terug en schrikt als hij de klagers ziet. Hij doet alsof hij zich niet goed voelt en wil Licht het verhoor laten afnemen, maar deze weigert. Als Adam daarop fluisterend een gesprek met Eve begint en naar de precieze reden van hun komst informeert, waarschuwt raadsheer Walter hem geen onderonsjes te hebben met een van de betrokken partijen. Hij maant hem ongeduldig zonder verdere omwegen te beginnen als Adam tijd rekt door om de zaken heen te praten. Wanneer hij bij het zien van de gebroken kruik direct Ruprecht daarvan de schuld wil geven, wordt hij andermaal door raadsheer Walter terecht gewezen.

Hierna komt vrouw Marthe aan het woord. Eerst beschrijft zij omstandig wat er allemaal op de kruik – een oud erfstuk uit de Geuzentijd – stond afgebeeld, en vervolgens hoe zij 's nachts wakker geworden door een mannenstem op de kamer van haar dochter zag dat de deur van Eve's kamer was opengebroken en hoe Ruprecht te midden van de scherven te keer ging tegen haar dochter. Adam probeert daarop Ruprecht meteen tot verdachte te maken, maar weer grijpt de raadsheer in. Ruprecht ontkent het hem ten laste gelegde en zegt dat een andere man dat heeft gedaan. Hierna beschrijft hij uitvoerig hoe hij die avond Eve met een man in de tuin heeft gezien, waarschijnlijk was dat Lebrecht op wie hij al lang jaloers is. De twee gingen daarop het huis binnen. Toen hij merkte dat de deur van Eve's kamer was afgegrendeld en hoorde dat zij daarbinnen met een man sprak,

had hij de deur geforceerd en kon nog net een man uit het raam zien springen, die hij met de deurklink nog een klap had weten te geven, maar in het donker niet had herkend. Die man had de kruik gebroken.

Als Eve moet getuigen, probeert Adam snel tot een vergelijk tussen de partijen te komen, maar raadsheer Walter dringt aan op verder onderzoek. Eve begint met Ruprecht te verwijten dat hij haar niet genoeg vertrouwt. Maar de kruik heeft hij niet gebroken. Was het Lebrecht dan, suggereert Adam? Maar Eve wijst hem terecht door te zeggen dat hij beter moet weten, omdat hij Lebrecht zelf die dag naar Utrecht had gezonden. De werkelijke dader wil en kan ze hier echter niet noemen. Vrouw Marthe houdt daarentegen staande dat het Ruprecht was. Ze heeft zelfs een getuige die een half uur voor het vergriep Ruprecht met Eve in de tuin heeft gezien. Ruprecht ontkent heftig en Adam probeert de tijdrovende zaak tot de volgende dag verdagen, maar daar wil de raadsheer niets van weten. De zaak begint hem te interesseren en hij laat Licht de getuige, vrouw Brigitte, halen. Tijdens de onderbreking probeert Adam de raadsheer Walter met wijn en voedsel af te leiden, maar deze gebruikt de tijd voornamelijk om Adam nauwgezet te ondervragen over de wijze waarop hij zijn verwondingen heeft opgelopen. Daarna ondervraagt hij Ruprecht hoe vaak en waar hij de vluchteling uit het raam heeft geraakt.

Licht keert terug met vrouw Brigitte die een pruik heeft gevonden in het latwerk tussen de wijnranken onder het raam van Eve's kamer. Adam moet bekennen dat het zijn pruik is, maar weet zich er uit te praten door te verklaren dat het de pruik is, die hij de vorige week aan Ruprecht mee heeft gegeven om in Utrecht

door de pruikenmaker te laten opknappen. Vrouw Brigitte vertelt dan hoe zij na het breken van de kruik een man met een glanzende schedel en een paardehoef langs heeft zien komen die stonk als de duivel zelf. Later vond ze het spoor in de versgevalen sneeuw dat rechtstreeks van Marthe's tuin naar het huis van Adam liep. Adam is direct bereid aan te nemen dat alles het werk van de duivel is geweest en wil de zaak daarmee afsluiten, maar de raadsheer neemt daarmee geen genoegen en eist dat het onderzoek correct wordt afgerond. Adam verklaart daarop zonder enige grond Ruprecht schuldig en veroordeelt hem tot het blok en de gevangenis.

Dat wordt Eve te veel en ze roept uit dat Adam bij haar was en dat hij de kruik heeft gebroken. Adam neemt dan de benen en Eve smeekt raadsheer Walter om hulp. Wanneer deze vraagt waarmee hij moet helpen, vertelt ze dat Adam haar in het geheim verteld heeft dat Ruprecht, die in dienst moet, naar Oost-Indië zal worden gestuurd, waarvandaan maar weinigen levend terugkeren. Zij toont de brief die ze van Adam heeft gekregen waarin dit staat. Raadsheer Walter ziet dat dit een vervalsing is en meldt dat Ruprecht helemaal niet naar Indië hoeft. Adam heeft dit bedacht om met oneerbare voorstellen bij Eve binnen te kunnen dringen in ruil voor een attest waardoor Ruprecht uit dienst kan blijven. Nu Adam als bedrieger is ontmaskerd, belooft raadsheer Walter Ruprecht uit dienst vrij te kopen. Het jonge paar verzoent zich en Licht wordt als waarnemend rechter aangesteld. De voortvluchtige Adam zal gestraft worden en vrouw Marthe neemt zich voor in Utrecht bij het gerecht een klacht in te dienen tegen de man die haar kruik heeft gebroken.

Rob Erenstein

Biografieën

Deutsches Theater Berlin

Het Deutsches Theater Berlin is een van de belangrijkste Duitse theatergezelschappen. Het werd opgericht in 1883 door Adolph L'Arronge en een groep vermogende acteurs. L'Arronge was ook de eerste directeur, hij bleef tot 1894. Op het programma prijken de grote klassieke stukken, zoals *Don Carlos* en *Die Räuber* van Schiller en Goethes *Faust* en *Iphigenie auf Taurus*. Onder Otto Brahm (1894-1903), die het gezelschap als dramaturg leidde, werden ook moderne auteurs als Ibsen en Schnitzler gespeeld. In 1905 begon de periode van Max Reinhart. Deze stichtte de acteursopleiding van het Deutsches Theater en begon, een jaar later, de Kammerspiele. Reinhart programmeerde klassieken, onder meer een complete Shakespeare-cyclus en tijdgenoten als Pirandello, Hoffmannsthal, Shaw en Tolstoj. Hij smeedde een groep uitstekende acteurs, onder wie Curt Bois (die enkele jaren geleden nog in Wim Wenders' *Der Himmel über Berlin* speelde), tot een hecht ensemble. In 1933 week Reinhart uit voor de nazi's. Van 1934 tot 1944 was Heinz Hilpert intendant. Hij slaagde erin het Deutsches Theater ver te houden van het nationaal-socialistische cultuurbedrijf. Hilpert wist de ensemblegedachte verder uit te bouwen. Tot de acteurs uit die periode behoorden Elisabeth Flickenschildt, Brigitte Horney, Paul Dahlke, Hans Moser en Heinz Rühmann. Na een jaar gesloten te zijn geweest opende het Deutsches Theater in september 1945 weer de poorten. Een jaar later begon het intendantschap van Wolfgang Langhoff, dat zou duren tot 1963. Onder Langhoff bereikte het Deutsches Theater weer een prominente

positie onder de Duitse toneelgezelschappen. Na 1963 volgden de intendanten elkaar sneller op. Sindsdien werkten bij het Deutsches Theater onder meer regisseurs als Adolf Dresen, Benno Besson, Heiner Müller en Thomas Langhoff, de zoon van Wolfgang. Thomas Langhoff nam in 1991 het intendantschap van het gezelschap op zich.

Thomas Langhoff

Langhoff is een van de belangrijkste Europese theatermakers van dit moment. Langhoff (1938) werkte vanaf 1962 als acteur, en na 1971 als televisieregisseur in de voormalige DDR. In 1979 realiseerde hij zijn eerste toneelregie, waarna hij zich in snel tempo een vooraanstaande plaats verwierf in de Duitstalige toneelwereld. Thomas Langhoff regisseerde onder meer bij de Salzburger Festspiele en de Kammerspiele München. In zijn produktielijst valt een voorkeur op voor de klassiekers uit de toneelliteratuur zoals Tsjechov en Ibsen. Tijdens de Wiener Festwochen van 1992 oogstte hij veel succes met een encenering van *Der Turm* van Hugo von Hoffmansthal.

Langhoff is een begenadigd spelregisseur. In zijn werk probeert hij een relatie te leggen tussen 'oude' toneelstof en de hedendaagse samenleving. Uit het juryrapport ter gelegenheid van de toekenning van de Prijs van de Duitse Kritiek in 1990: 'Zijn regies laten een gevoelig evenwicht zien tussen realistische en poëtische, komische en treurige stemmingen. Zij vallen op door soevereiniteit, intelligentie en gevoeligheid. In een liefdevolle, behoedzame personenregie, ontvouwt hij de tegenstrijdigheid van karakters. Zelfs in toneelstof uit een ver verleden legt hij de zenuw van de huidige tijd bloot.'

Pieter Hein

Hein is de vaste decorontwerper van Thomas Langhoff. De in 1938 in Berlijn geboren Hein kwam na een studie decorontwerp aan de Hochschule für Bildende Künste Berlin en aan de Deutschen Akademie der Künste in Berlijn in 1964 terecht bij het Berliner Ensemble. Daarna werkte hij onder meer bij de Volksbühne Berlin. Sinds 1991 is hij vast verbonden aan het Deutsches Theater Berlin.